

«З КОРИННЯМ ВИРВАТИ НАЦІОНАЛІСТИЧНІ- КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНІ ЕЛЕМЕНТИ З Н.П.І.»

(Погром у Ніжинській вищій школі на початку 30-х років).

Утвердження командно-адміністративної системи в країні означало посилення наступу проти інтелігенції, яка звинувачувалася в націоналізмі, контрреволюційній діяльності.

Кампанія звинувачень і начіплювань політичних ярликів з наступними оргвисновками, що розгорнулася в Україні, зачепила і колектив вищої школи у Ніжині. На початку 1931 р. жертвою репресій став професор української мови Ніжинського ІНО Є. А. Рихлік. За сфабрикованим звинуваченням у шпигунстві на користь чеської розвідки він був заарештований органами ДПУ. 15 червня 1931 р. судова трійка при колегії ДПУ України засудила Є. А. Рихліка до 10 років таборів, де і обірвалося його життя.¹

1931 року був репресований співробітник Ніжинської науково-дослідної кафедри історії культури і мови, викладач робітфаку при ІНО А. Г. Єршов.²

Особливо трагічним був 1933 р. Голод, що лютував в Україні, масово забирав людські життя. Урядова політика викликала незадоволення, про що, зокрема, свідчили розмови серед студентства. Так, студент III курсу літмовного відділу Ніжинського ІНО Іваненко гірко жартував: «...люди мруть, гроби замовляють у чергу, і я вже в чергу записався».³ Студент III курсу історико-економічного відділу Петрикей висловив наболіле: «...в Ніжині мруть і пухнуть, скоро не хватить дощок ховати».⁴ Зневіра у правильності офіційного курсу звучала у словах студентки Мухи («Що це за будівництво соціалізму, коли люди вимирають») та студентки Гончарової, яка говорила: «Троцькісти були праві, ми зараз порвали спілку з середняком, послали його в Сибір».⁵ «Сталін і вожді нічого не роблять, досягнень нема», — заявляли Стрикун та Єременко.⁶

У 1933 р. відбувається нове піднесення боротьби проти «українсько-буржуазного націоналізму» та «шкідництва». У Ніжинській вищій школі вона започаткувалася необгрунтованою критикою наукових записок інституту. З липня 1933 р. це питання обговорив пленум Ніжинського РК КП(б)У, а 13 серпня 1933 р. — облоргбюро КП(б)У, в постанові якого «Про XII книжку записок Ніжинського інституту соцвиху» говорилося, що у попередніх випусках наукових записок «систематично протаскувались класово-ворожі пролетаріатові ідеалістичні, націоналістичні концепції».⁷ Що ж стосується XII книжки наукових записок, то в ній нібито було «припущено низку значних політичних помилок та перекручень марксо-ленінської теорії: неправильне трактування революційних подій 1905 року, протаскування теорії безбуржуазності української нації, правоопортуністичне твердження відмирання класів замість ленінської постанови про ліквідацію класів, апологетика буржуазних вчених тощо».⁸ Незабаром від обов'язків редакторів «Наукових записок» були увільнені В. М. Бутко та М. Н. Петровський.⁹

Гоніння на викладачів інституту набирано розмаху. У шкідництві звинувачувався викладач російської мови Каратаєв, якого наказом директора інституту від 19 серпня 1933 р. було звільнено з роботи.¹⁰

Професору Є. О. Ненадкевичу інкримінувались зв'язки з організацією СВУ під час його попередньої роботи у Житомирському інституті соціального виховання, а також проведення антирадянської націоналістичної лінії у викладанні української літератури в Ніжинському педагогічному інституті. Є. О. Ненадкевич був увільнений з посади професора з 1 вересня 1933 р.¹¹

У націоналізмі звинувачувався керівник кафедри історії народів СРСР професор М. Н. Петровський. У наказі по інституту від 6 вересня 1933 р. говорилося, що «У своїх працях Петровський проводить концепцію безкласовості українського історичного процесу, його праці характеризуються яскраво виявленим націоналізмом, еkleктичною мішаниною різних націоналістичних; поглядів, нагромадженням найдрібніших фактів і безпорадністю щодо ширших самостійних узагальнень. Так, наприклад, у своїй праці з життя Петра Дорошенка на Московщині (надрукував у «Записках» наукового т-ва ім. Шевченка у Львові 1930 р.) Микола Петровський навіть дріб'язкові факти використовує для обґрунтування контрреволюційної теорії безкласовості історичного процесу, для популяризації гетьмана Петра Дорошенка, одного з ватажків українських феодалів—козацької старшини XVII віку».¹² Робота бченого «Нариси історії України XVII початку XVIII століть» трактувалась як націоналістична розвідка про літопис Самовидця, «що ідеалізує Самовидця та козацьку старшину, затушковує класові протиріччя між козацькою старшиною й козацько-селянськими масами, а в цілому пропагує концепцію безкласовості українського історичного процесу. Безкласовість українського історичного процесу є центральним стрижнем у працях ієтровського щодо революції 1648 р.».¹³

Звинувачення на адресу М. Н. Петровського підкріплювалося ще й тим, що його наукову продукцію позитивно оцінював «один з найреакційніших органів закордонної контрреволюції «Записки чина св. Василя Великого»».¹⁴

Професор М. Н. Петровський змушений був виступати з самократкою на засіданні кафедри та в пресі, але й після цього звинувачення на його адресу не припинялися.

Ярлик націоналіста також начіплювався керівнику кафедри мовознавства І. Я. Павловському, який нібито відстоював буржуазно-націоналістичні погляди при плануванні учбової роботи кафедри, в тематиці дипломних робіт, у наукових дослідженнях¹⁵

У націоналізмі звинувачувався викладач кафедри історії народів СРСР Л. О. Окіншевич, який працював в інституті тільки з жовтня 1933 р. йому інкримінували пропаганду націоналістичних поглядів у науковій роботі та практиці викладання, зв'язки з керівником нацдемівщини в Білорусії Ігнатовським. У наказі директора інституту від 15 грудня 1933 р. говорилося, що наукова продукція Окіншевича «свідчить за те, що він працював далеко не на користь Радянської влади».¹⁶ Це виявлялося також і в тому, що «Буржуазна преса (Дзвони. Львів. 1931 р., ч.І) оцінює наукову продукцію Окіншевича з позитивного боку».¹⁷

У результаті перевірки кафедри економіки діяльність її керівника професора М. П. Руткевича характеризувалась як шкідницька. Стверджувалось, що він «багато нашкодив в учбовому процесі, викинувши при читанні курсу лекцій з політичної економії критику буржуазних, соціалфашистських, правоопортуністичних концепцій, шкідницьки викинув із курсу цілі розділи, наприклад: «кредит», «кризи»».¹⁸

Звинувачення висловлювались і на адресу кафедри фізики, колектив якої не зробив відповідних висновків з рішень червневого 1933 р. пленуму ЦК КП(б) У та з постанови Чернігівського облоргбюро КП У.¹⁹

У грудні 1933 р. були увільнені від роботи в інституті керівник кафедри історії народів СРСР М. П. Петровський, викладач цієї кафедри Л. О. Окіншевич, керівник кафедри мовознавства І. Я. Павловський, завідуючий економічно-історичним відділом Щербина, завідуючий хімічно-біологічним відділом та викладач хімії К. А. Кремінний.

Тоді ж була розпущена і нова редколегія «Наукових записок» інституту.²¹

Кампанія звинувачень змушувала викладачів інституту каятись у неіснуючих гріхах. Так, викладач української мови М. Є. Ладухин визнавав, що в наукових працях, надрукованих протягом 1930—1932 рр., він «...припустився великих методологічних помилок — вияв гнилого лібералізму по відношенню до таких буржуазно-націоналістичних мовознавців, як Курило, не критичне використання їх праць (Курило, Тимченко); апологетика Скрипника як ортодоксального марксиста». Він відмежовувався від свого наукового доробку, заявляв, що «...віготував до друку, нові статті, де розглядаю і піддаю гострій критиці і свої попередні твердження в попередніх статтях». ²² Однак, незважаючи на визнання своїх помилок, 31 липня 1934 р. М. Є. Ладухин був звільнений з роботи в інституті.²⁴

Наказом директора інституту від 9 липня 1934 р. як буржуазний націоналіст та син куркуля з посади заступника директора інституту в урядових справах був звільнений П. М. Тихий.²⁵

Справжній погром, здійснений в Ніжинській вищій школі на початку 30-х років, був складовою частиною тієї «великої чистки», яка проводилася в Україні.

Джерела та література:

1. Данилюк Ю. З. Дві батьківщини Євгена Рихліка // Репресоване краєзнавство (20—30-і роки) — К., 1991. — С 286.
2. Відділ Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині: (Відділ ДАЧО в м. Ніжині). Ф. 6121. - Оп. 2. - - Спр. 3242. — Арк. 136 зв.;
3. Коваленко О. Б., Ткаченко В. В. Єршов Анатолій Григорович // Репресоване краєзнавство (20—30-і роки). — С. 341.
- 3 Центральный державный архив вищих органов власти і управління України (ЦДАВО України). — Ф. Р. — 166. — Оп. 11. — Спр. - 148. — Арк. 60а.
- 4 Там само. — Арк. 60 б.
- 5 Там само.
- 6 Там само.
7. Нове село (Ніжин). — 1933. — 29 серпня.
8. Там само.
9. Відділ ДАЧО в м. Ніжині. — Ф. 6121. — Оп. 2. — Спр. 3254. — Арк. 124.
- 10 Там само. — Спр. 2772. — Арк. 2 зв., 3.
- 11 Там само. — Спр. 3412. — Арк. 41.
12. Там само. — Спр. 3254. — Арк. 124.
13. Там само.
14. Там само. — Арк. 125.
- 15 Там само. — Арк. 127.
16. Там само. — Спр. 2773. — Арк. 14 зв., 15.
17. Там само. — Арк. 15.
18. Там само.
19. Там само. — Аок. 15 зв.
20. Там само. — Спр. 2773. — Арк. 15 зв., 16; Спр. 3254. — Арк; 127.
21. Там само. — Спр. 2773. — Арк. 16.
22. Там само. — Спр. 3276. — Арк. 43.
23. Там само.
24. Там само. — Арк. 59.
25. Там само. — Спр. 3020. — Арк. 10.